

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Çokkültürlülük ve Demokrasi

Prof.Dr. Nermin Abadan-Unat*

Yirmibirinci yüzyıla doğru yol alırken demokrasinin yeni anlamı üzerindeki tartışmalar yoğunlaşmaktadır. bir yandan ulus-devletin bir siyasal örgütlenme modeli olarak meşruluğu aşınma sürecine girmiş olduğunu söyleyenlerin sayısı artmaktadır. Öte yandan etnik ve/veya dinsel temeli milliyetçilik dalgasının siyasal etkileri dünya ölçeğinde artarak hissediliyor. Bu konuda en önemli rolü oynayan etken kitle iletişim araçlarının yarattıkları sınır tanımayan toplumsal birlikteliktir. Dolayısıyla ileri sanayi toplumlarında ulus-devlete özgü, farklı yaşam pratiklerinde vralığını duyuran kültürel mensubiyet özelliklerine kapalı, “türdeş” yurttaşlık anlayışı yerine kültürel farklılıklara duyarlı ve saygılı bir yurttaşlık anlayışa geçilmesi istenmektedir. Bu oluşumlar siyasal sözlüğümüze bir dizi yeni kavramlar getirmiş bulunmaktadır. Nitekim günlük basın ve fikir tartışmalarında “yeni yurttaşlık bilinçliliği” “kimlik sorunu”, “sivil toplumun sınırları” “çokkültürlülük” “siyasal açıdan doğru” ve “cemaatçilik” kavramlar ağırlıklı olarak yer almaktadır. Gerçekten de Sartori’nin belirttiği üzere “İnsanlar 1940’lara gelinceye değin, ister beğensinler, ister beğenmesinler, demokrasinin ne olduğunu biliyorlardı. O tarihten beri hepimiz demokrasiyi beğendiğimizi, ondan

* Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi.

hoşlandığımızı ileri sürüyoruz ama, artık onu ne biliyor, ne anlıyor ve ne de üzerine anlaşıyoruz. Onun için de tipik bir demokrasi karmaşası çağında yaşıyoruz”

Acaba yeni kavramlar nasıl yaygınlık kazandı? Bu sorunun birçok yanıtı olmakla beraber en azından 1966’ya kadar geri gitmek zorunluluğu vardır. O yıl Mao Çin’de Komünist Partisi’nin gençlik kolları aracılığı ile “*Kültür Devrimi*”ni başlattı. Bu büyük parti içi temizleme hareketi ABD’nin Vietnam savaşına rastlıyordu, dolayısıyla serpintileri kısa bir zaman sonra hem Amerika’daki kampüslere hem de Avrupa’ya yansıdı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyayı ikiye bölen ideolojik kutuplaşma ve ona koşut olarak yaratılan çeşitli ulusal ve uluslararası kurumlar özellikle 50’li yıllarda her iki blokta aldatici bir birlikte varolma süreci yansıtmıştı. Fakat çok geçmeden bu sistemlerin sorgulanması başladı ve bu sorgulama birdenbire Mayıs 1968’de adeta kollektif bir çılgınlık halinde karşımıza çıktı. Bu büyük sorgulama bizi ne ile karşılaştırdı? Her şeyden önce o zamana kadar egemen olan dünya düzeni değiştirilmek istendi, her şey temilinden yeniden inşa edilecekti: büyük sömürünün sürdürüldüğü *Üçüncü Dünya* keşfedildi, Marxisme’in türleri Castro, Guevara, Mao, Troçki tipi uygulamalar incelendi, üniversitelerin toplumsal gereksinimlere yanıt vermedikleri ortaya çıktı. Kimileri bu alanlardaki eksiklikleri sürekli bir anarşi ile gidermeyi önerdi, kimileri kurumlaşmış dinlerde yeni deneylere girişti. Siyasal alanda yaratılmak istenen köklü yenilikler için o sırada vakit henüz erkendi, buna karşın doğrudan toplumsal yaşamda köklü, bizi o tarihten bu yana terketmemiş olan dönüşümler oldu. Bunların bir kısmı bireysel davranışlara, bir kısmı ise yaşam biçimi ile ilgilidir. Özellikle 1970’ten sonra hızlanan bu akımın başında feminizm ve cinsel devrim geliyor. Yüzyıllardır susmuş olan kadınlar özel alanları ter-

kedip kamusal alanda birçok taleplerle karşımıza çıktılar. Benzer şekilde bireylerin özel yaşamlardaki eğilimleri bu arada eşcinsel davranışlar tabu olmaktan çıkarıldı, bu tür davranışlara karşı uygulanan cezai hükümler terkedilerek yerini yeni insan hakkı kavramına bıraktı. İkinci Dünya Savaşı sırasında hunharca sürdürülen ırkçı davranışlara son verilmesi güçlü bir toplumsal talebe dönüştü, eşit saygıya dayalı yurttaşlık haklarının tanınması için sivil toplum örgütleri faaliyete geçti. Etnik ve toplumsal kimlikler böylece önce özel hayatta sonra kamusal yaşamda değişik boyutlar kazanmaya başladı. Değişiklikler burada da kalmadı. Fabrikalarda işçiler yönetimi ele geçirip özerk işletme modelleri denemeye başladı, topluluk (comunaut), halinde yaşam sınırlı kalmakla birlikte yaygınlık kazandı, giderek eşitsiz boyutlar kazanan dünya ekonomisen karşı eleştiriler yoğunlaştı ve tüketimi kısmı akımı doğdu. İnsanı merkez alan antroposentrik görüşün karşısında evren kaynaklarının sınırlı olduğu ve insanlığın yaşabilmesi için çevreye insandan daha çok önem verilmesi gereken biyosentrik görüş çıktı. Bu akım günümüze kadar gelmiş bulunan ekolojiyi, çevre koruma gereğini, doğanın sınırsız biçimde sömürülemediği görüşünü oluşturdu. Nihayet medyalar o tarihe kadar kişisel tartışmalarda olgunlaşan felsefe görüşleri, fikir yorumlarını ekrana taşımak suretiyle büyük kitleleri sloganlarla bombardımana tabi tutmaya başladı. Bu mesajların bireyi örseleyen, inciten ifadeler taşımamaları için “*siyasi açıdan doğru*” (politically correct) olan yeni bir dil oluşturuldu. P.C. genelde egemen ideoloji yani kapitalizme uygun düşen kavramları içermektedir. Çoğu günümüze kadar süregelen bu yapısal değişiklikler uluslararası temelde belgelerde ifadesini bulan ana kavramların yorumunda da farklılıklar yaratıldı.

Çokkültürlülük ve Evrensellik

10 Aralık 1948’de ilan edilen BM İnsan Hakları Bildirgesi Alman filozofu Kan’ın Ebedi Barışta dile getirdiği özlemleri yani herkesin özgürlüğe ve eşitliğe kavuşma hakkı bulunduğunu somut bir hedef haline getirdi. Bu bildirme ile tüm bireylerin düşünmek, inanmak, fikirlerini yaymak, seçmek, seçilmek, aile kurmak *evrensel geçerliliğe sahip temel haklar* olarak ilan edildi. Ne var ki yararlanabilmek için siyasal bilinçliliği yüksek, kamuoyu duyarlı bir toplum yapısı gerektiren bu haklar 50 yıl sonra değişik biçimde değerlendirilmektedir. Bu değişik yorumlamanın temelinde liberal demokrasinin o tarihte benimsemiş olduğu soyut kavramların içine somut durumları yansıtan farklılıkların da dahil etme arzusu yatmaktadır.

1990’da 19. İslam Devletleri konferansında “*İslamda İnsan Hakları Bildirgesi*” yayınlandı ve bu arada evrensellik ilkesi parantez içine alındı. Mart 1993’te 40 Asya ülkesi Bangkok’ta İnsan Hakları içeriğini ve evrensel niteliğini tartışmaya başladılar, aynı yıl 14-25 Haziran 1993’te Viyana’da BM İnsan Hakları konferansında ciddi fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Batılı ülkelerin yeni bir sömürgecilik doktrini olarak ileri sürdükleri evrensellik ilkesi asimilasyonla bir tutulmuş ve şu türden soruların ortaya atılmasına neden olmuş: İnsan Hakları Batılı şeytanın icadı mıdır? Etnik kimlik taşıma hakkı böl ve yönet uyguaması mı yoksa globalleşmeye karşı bir panzehir mi? Gelenekler geliştirici ve yenileyici mi yoksa demokrasinin yeniden yapılaşmasında en önemli engel midir? Bu tartışmaların çerçevesine bir de doğudan batıya, güneyden kuzeye yapılan ve milyonlarca insanı yeni bir yurt, yeni bir hayat kurmaya iten büyük göçler de girmiştir. Böylece gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin hemen hepsinin yapısı değişmiş, hemen hepsi *kültürel çoğulculuk* (cultural pluralism) durumu içinde

yaşayan heterojen toplumlar haline gelmiş, başka bir deyimle kültürel farklılıklar (cultural diversity) kamu alanında kendini duyurmaya başlamıştır. Bu büyük göçler sadece Avrupa'da yedi milyon Müslüman getirmemiş, sosyalist sistemin yıkılmasından sonra kurulan 15 yeni devlette de farklı etnik kümeler oluşturmuştur, gerek eski Sovyetler Birliği topraklarında gerekse Asya'da örn., Sri Lanka'da kimlik tartışmalarında *"bireysel sahicilik"* (individual authenticity) kavramlarını da duyulur hale getirmiştir. Türkiye cumhuriyetler Stalinizm politikasını tasviye ederken Kırgız, Türkistan, Kazakistan, Özbekistan, Moldavya vb. siyasi birimlerde etnik kimliklerin öğelerini aramaya başlamışlar, benzer şekilde Tibetliler Çin'in hegemonyasından, Keşmiş Hindistan'ın baskısından kurtulabilmek için toplumsal ve bireysel kimliğin boyutlarını araştırmaya koyulmuşlardır...

Bugün eskisi gibi Batı/Doğu ayrımı, Liberalizm/Mark-sizm kutuplaşması etrafında oluşan ideolojik çatışma yerini kültürel bir kutuplaşmaya bırakmıştır. Bu farklı bakış Huntington gibi tutucu siyaset bilimcileri *"the West and the rest"* türünden bir sonucu götürmüştür. Bu arada eşit sayılması gereken insan hakları içinde bir sıradüzen (hiyerarşi) yaratılmış, inanç özgürlüğü ile etnik kimliği koruma üstün bir değer olarak ileri sürülmeye başlanmıştır.. Sermayenin sınır tanımayan küresel dolaşım hakkına dayanarak ortaya çıkan *"küreselleşme"*ye karşı bir kısım haklara öncelik tanıyan durumlarda bir kısım toplumlar farklılıkları tanımayan aşırı milliyetçilik ideolojisine sarılıp *"etnik arınma"*ya kadar uzanan bölünmelere gitmiş, sıra yerel *"kabile kültür"*lerinin yaratılmasına gelmiştir.

Bu oluşumlar nereden kaynaklanıyor? Demokrasi ile ilgisi nedir? İnsan hakları hiyerarşisinde önemli çatışmalar olmaktadır. Zira son 20 yılda sosyal bilimlerde yaygınlık kaza-

nan post-modernizm yaklaşımı yapıbozum (deconstruction) yöntemi ile birlikte *kültürel görecelik* kavramı da yaygınlaşmıştır. Kültürel görecilik (cultural relativism) ise tüm kültürleri eşdeğer ve eşağırlıklı saymaktadır. Bu bağlamda kadınlara, farklı bir dine, farklı bir ırka mensup olanlara eşit hak tanımayan kültürler bu yeni yapılanmada yeni eşitsizlikler yaratmaktadırlar. Dolayısıyla güncel demokrasiyi yeni tanımlamalara götüren tartışma günümüzde birbiri ile yakından ilgili şu dört kavram üzerinde odaklanmaktadır: Kültürel çoğulculuk, çok kültürcülük, kültürel görecilik (relativism) ve sivil toplum...

Kültürel çoğulculuk, birbirinden farklı grupların sınırlı bir hoşgörü atmosferi içinde kendi kültürel gereksinmelerini karşılamak ve öğrenmek hususunda yan yana, organik bir etkileşime gitmeksizin *birlikte yaşamalarıdır*. Bu tür bir çoğulculuk anlayışına göre farklı yaşam pratikleri içinde oluşan kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması şu demektir: Farklı olanı "*müşamaha*" etmek, farklı olana "*katlanmak*" Bu anlayışta kültürel mensubiyet farklılıkları arasında eşitliğe değil, bir kültürün üstünlüğüne dayalı hiyerarşik bir değer egemendir. Türkiye açısından bunun en açık örneği dinsel mensubiyet anlamına gelen "*millet*" sistemini uygulamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal düzenidir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı külüter değerler taşıyan kültür sistemleri (dil, din, etnik kimlik) yönetici sınıf tarafından ezilmeksizin yaşatılmış, yönetici sınıf toplumu homojen bir değerler manzumesi içine almaya çalışmamış, siyasal amaç hoşgörü içinde farklılıkları korumak, bütünleşmeye gitmemektir.

Çokkültürlülük (multiculturalism) ya da yeni çıkan bir yayında kullanılan *çokkültürcülük* durumunda ise toplum yapısı birbirinden değişik özellikler taşıyan grupların barış içinde yan yana yaşamaktan farklı bir görünüm göstermektedir.

ÇKK bir toplumda farklı kültürlerin bir arada yaşamasını onaylayan bir *"tanıma politikası"*nı yansıtıyor, bir tavır barındırıyor, dolayısıyla *"gerçekçilik"* (realism) ile *"öznellik"* (subjectivisme) kavramları da kapsıyor. Kapsamlı olan bu kavramın iki ögesi vardır: 1) Bireyin kendi kültürel mirasını anlaması ve değerli bulması, 2) Kendi gurubundan başka gruplara ait kültürel mirasa karşı saygı ve ilgi göstermesi, onları tanıma isteği, onları anlama yolu ile zenginleşme arzusudur. Bir adım daha ileri gidildiğinde ise *çokkültürlülük* demokratik bir boyut kazandığında birey ve gruplara siyasetin yapıldığı kamusal alanda da yer açmaktadır. Bu aşamaya gelindiğinde artık *demokratik çoğulculuk* söz konusudur. ÇKK bu takdirde sadece farklı gruplara kendini tanıtmaya fırsatı sunmak suretiyle değişik *"yaşam biçim"*lerine alan açmamaktadır, ÇKK demokratik bir nitelik kazanınca *araçsal* olmaktadır. Bu farklı gruplar siyasal temsil sisteminin içinde yerlerini almakta, karar almada yetkili olmaktadır.

ÇKK kavramını biraz daha açmada yarar vardır. ÇKK toplumsal bir talep olarak hangi ülkelerde etkili olmuştur? Her şeden önce Kanada, ABD ve Avustralya'da. Bu yaklaşımın uygulamasında örneğin okul kitaplarında toplumda var olan çeşitli grupların dil, din, edebiyat, müzik, kültürel değerler konusunda bilgi sunulması, b.u farklı kültürel varlıklara gelişme fırsatının verilmesi ve bu yoldan toplumda karşılıklı bir etkileşimin yaratılmasıdır. Örn. ABD'de üniversite ders programlarında Afrika, Latin Amerika, Asya kökenli yurttaşların kültürlerine geniş yer verilmekte, kadın araştırma merkezleri kurulmakta, farklı cinsel davranışlar gösteren grupların kendilerini ifade etme olanağı tanınmaktadır. Buna benzer politikalar Kanada ve Avusturya'da da izlenmektedir.

Bu konuda kapsamlı incelemeler yapmış olan Kanadalı filozof Charles Taylor'un yankı uyandıran *"Politics of Recogniti-*

on” adlı denemesinde ÇKK ne batı geleneğine karşı bir hücum, ne de eğitim açısından önemsiz ,fakirleştirici bir değer olarak görmektedir. Taylor demokrasinin vazgeçilmez ögesi sayılan liberal düşünce sisteminde iki eğilim saptamaktadır: Birincisi farklılıklara karşı KÖR kalınmasını, diğer *farklılıkların* tanınmasıdır. Farklılığı ve özellikleri tanıma yaklaşımı Taylor’a göre kişilerin başkaları ile diyalog başlatmak, etkileşim içine girmek demektir. ÇKK kavram böylece kültürel kimlik üzerinde kurulmaktadır. Şu kadar ki liberalizmin bu ikinci anlamı nötr değildir. Her iki biçimdeki liberalizm tüm kültürlerle bağdaşmaz. Örneğin devlet/din ayırımını kabul etmeyen İslam kültürü ile ÇKK bağdaşmaz. Taylor ÇKK özellikle üniversite ders programlarına uygulama arzusundadır. Ona göre mes. Cezayir kökenlipsisikiyatr Frantz Fanon’un bencil ve emperyalist sömürü politikasının içyüzünü ortaya koyan “*Yeryüzündeki Lanetliler*” çok önemli bir yapıttır. Ege-men grupların denetim altında tuttıkları gruplara nasıl bir değersizlik imgesini aşıladıklarını göstermektedir. Bu yapıtı okumuş bir zenci yaşadığı toplumdaki konumunu çok daha belirgin bir şekilde anlıyacaktır. Özetle görülüyor ki, *çokkültürlülük* ve *kültürel farklılık* toplumda ve bireylerde karşılaştığımız farklılıkların kabul edilmesi, saygı gösterilmesi anlamına gelir, bu bağlamda demoratik düzene yeni boyutlar eklemektedir.. Bu açıdan bakıldığında sivil toplumun oluşmasında, olumlu bir katkısı olur. Buna karşın *kültürel görecelik* din ve gelenek adına bireyi özellikle kadınları tüm insan haklarından yararlanmasını, potansiyel yeteneklerini geliştirmesini engelleyen bir dünya görüşüdür. Kaçınılması gereken en önemli husus insan hakları arasında bir hiyerarşinin yaratılması ve bu hiyerarşi gereği inanç ve din özgürlüğü ile kültürel kimlik haklarına diğer insan haklarına kıyasla *üstün* bir yer tanınmasıdır. Din ve kültüre başat ve belirleyici bir rol ta-

nıamız durumunda cinsiyette ya da etnik mensubiyete dayalı ayrımcılık kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Bu gelişme tüm aşamalardan geçip siyasal yaşamın gerçeğine dayandığında bireye toplum yaşamına iradesini gücü ölçüsünde kabul ettirme anlamına gelen *demokrasi* özünü zedelenmesine kadar gitmektedir. Nitekim farklılıklara saygı gösterilmeyen sözde demokratik bir düzende bir grubun, bir ırkın üstünlüğünü savunan görüşler ağırlık kazanabilmekte, kamusal tartışmayı *ırkçılığa* kadar götürmektedir. Nitekim günümüz Türkiye'sinde bir kısım siyasi partiler açıkça nefret ve aşağılamayı hedefleyen beyanlarda bulunmaktadır. Bu beyanlarda bağlılık ve sadakat gösterilmesi gereken grup Müslüman, türk ve Sünni olarak tanımlanmaktadır. Azınlıklar için ise Ermeni tohumu, Yunan dölü, Maryos'un oğlu, Rum bozması, Yahudi çocuğu, Artin'in çocuğu gibi deyimler kullanılmaktadır. Benzer şekilde olumsuz Arap imajları çizilmekte, Kürtler ve Türkmenler medeniyet görmemiş, vahşi olarak tanımlanmakta, Çingene ve abdallar hırsızlık yapan, anlayış kabiliyeti kıt kişiler olarak anılmaktadır. Bu etno-merkezci söylem siyasal çekişmelerde önemli bir rol oynadığı ölçüde demokrasinin özünü derinden yaralamaktadır ve insan haklarını açıkça ihlal etmektedir.

Açıkça görülüyor ki, insan haklarının uygulanmasında farklı yaklaşımlar olmaktadır. Bu farklı yorumlar özellikle islam ülkelerinde karşımıza çıkmakta, çünkü *ümme*t kavramı farklılıkların belirtilmesi, tartışılması ve yurttaşın tercihinine uygun olarak oйдаşmaların kurulmasına olanak tanımamaktadır.

Sorunun çözümü sivil toplumun yorumunda, sivil toplumun etkinlik alanının açık ve seçik belirtilmesinde, devlet ve bireyin karşılıklı ilişkilerinde, yurttaşlık kavramının yeniden tanımlanmasında yatmaktadır.

Dünyanın ekonomik alanda globalleşmesinin, sosyal alanda farklılıkların büyük bir kıskançlıkla ortaya konulmaya çalışılması, siyaset alanında ise üst ve alt kimlik kavramların yardımı ile *birden fazla* kimliklerin barındığı bir yaşam doğru kayması yeni bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. bu yeni yaşam biçiminde devlet otoritesine karşı başlıca bir savunma ve direniş aracı olarak görülmeye başlanan sivil toplumun sınırlarının çizilmesi günümüzün gündeminde öncelikli bir yer işgal etmektedir. Kimlik olumuşunda birey üç aşamadan geçmektedir: birincisinde çevresini tanımaya başlar, kendini bir kategoriye oturtur. Bu sınıfsal mensubiyeti de içerir. İkincisinde kişi başkaları tarafından bir kategoriye oturtulmaktadır. Grup kişiye bizden mi yoksa onlardan mı olduğuna karar vermektedir. Kollektif kimliklerin karşılıklı etkileşim sürecinde ise yeni bir kimlik ortaya çıkmaktadır. Bu üçüncü kimlik bireyi ulusal, bölgesel, mesleki ve siyasi kimliğine götürmektedir. Günümüz olağanüstü yüksek toplumsal devingenlik, fiziksel hareketlilik ve mesleki akışkanlık nedeni ile birden çok kimlikler oluşmaktadır. Yurtdışında yaşayan milyonları aşan Türk kökenli yurttaşlarımız işte bu sorunlar karşısında bulunduklarında bir tercih yapmak zorundalar: sınırları çok dar çizilen küçücük ayrılık adalarında hapis kalma, ya da kültürel kimliklerini koruyarak daha büyük toplumla bütünleşmek mi? Ne yazık ki Türk demokrasisi bu yeni oluşumları izleyerek yeni çözümler bulmayı başamadığı için büyük bir tereddüd, bir yönsüzlük içinde bocalamaktadır.

Sivas'ta 37 yurttaşın ölümüne yol açan gerginlik katı bir sünni kimlik anlayışı yerine Alevi grup yaşamının varlığı ve gücünün tanınması halinde önlenebilirdi. Benzer şekilde Güneydoğu'daki direniş hareketini sosyolojik açıdan değerlendirmemiz halinde demografik açıdan kalabalık bir azınlık

grubu kültürel kimliğini kabul ettirme davasıdır. Bu tanıtmaya çabasının aynı zamanda ağırlıklı olarak dış güçlerce desteklenen silahlı terörizm ile çakışması ülkenin siyasal güçlerinin kurumların çalışmaması nedeni ile toplumsal gerçekleri görmemezlikten gelinmesinden ileri gelmektedir. Bireyler gruplarının içinde kaldıkları sürece söz konusu olan durum ancak *kültürel çoğulculuk* anlamına gelen bir birlikte yaşama politikasıdır. Bu etnik alanda olduğu kadar dinsel alanda da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun millet sistemini ideal bir çokkültürlülük örneği olarak değerlendirmek kanımca yanlıştır. ne o dönemde ne de Cumhuriyetin kurulmasından sonra -uluslaşma sürecinin başlaması nedeni ile- gerçek anlamda gereğinde devlet iktidarına karşı sed çekebilen bir sivil toplum oluşmamıştır. Bu yolu sapmak ise kısa zamanda bir çözüm getirmiyebilir de. Ünlü filozof ve antropolog Ernest Gellner'in en son yayınladığı "*Özgürlüklerin koşulları - Sivil toplum ve rakipleri*" adlı yapıtında özellikle Türkiye gibi hızlı bir geçiş halinde bulunan ülkeler için çok ilginç ipuçları vermektedir. Gellner'e göre sivil toplumun başarı ile uygulandığı toplumun ekonominin bağımsız olduğu toplum tipidir. Sivil toplumun yeniden dirildiği toplum türü ile Marksizmin iflas ettiği ülkelerdir. Buna karşın toplumun yeşermesine en az olanak tanıyan sistem endüstrileşmiş ve bilgisayara dayalı bir ekonomiye sahip olmakla birlikte yeniden *ümme*t fikrine dönmüş olan bir toplum tipidir. Çağımızda *demokrasinin* kurum ve kuralları ile birlikte yaşayabilmesi için sadece belirli zaman aralıklarda seçmenin siyasal tercihlerini ortaya koyan seçimlerin yapılması yeterli değildir. Çağımız demokrasisi çokkültürcülüğü de benimseyen güçlü bir "*sivil toplum*"una muhtaçtır. Böyle bir toplum cebire dayalı bir çoğunluğun iradesinin bulunmadığı, devlet otoritesinin sınırlarının belirlendiği, sosyal ya da

teolojik bağlardan azade, hedef ve amaçlarının tercihinde özgür, hemcinsleriyle toplumsal düzen konusunda bir tor oydaşmaya ulaşmış laik bireylerin benimsedikleri toplumsal kimliklerden oluşmaktadır. Bu tür bir toplumda farklılıkların sayı ile karşılanabilmesi için kamu hak ve hürriyetlerin anayasal teminatın ötesinde yaşayan birer gerçek olması gerekmektedir. Türk toplumunun bireyleri evrensel değerleri temsil eden insan haklarından tam anlamı ile yararlanıp yararlanamayacağı ya da kültürel görecilik doktrininin ileri sürdüğü gibi gelenek değerlerine bağlı kalıp dar adacıklar halinde yaşayıp yaşamaması Türk yurttaşlar arasında ayırıcı kimlikler yerine birleştirici kimliklerin oluşumuna bağlıdır.

Batılı değerler sistemini us yolu ile özümsemeye çalışan ancak toplumumuzun siyasal kültürünü derinden derine etkilemiş olan İslami bünyemizde taşıyan bizler, yani Türk toplumunu oluşturan vatandaşlar bu gelişmeler karşısında fikir dünyamızı yeniden örgütlenme zorundayız.

Görüldüğü üzere *çokkültürlülük* ile demokrasinin belkemiğini oluşturan evrensel geçerliliğe sahip insan haklarının karşılıklı ilişkisi büyük bir dikkat isteyen bir konudur. İnanç uğruna kelle uçuran, kamu alanına çıkan bir cinsi toplumsal ahlakı koruma adına zorlayıcı önlemlerle örtünmeye zorlayan, oruç tutmayı fiziksel baskılarla cezalandıran bir kültürün, farklı kültürel değerlere karşı hoşgörü içinde saygı gösterebildiği iddiası tanım gereği çelişen bir kavramdır. Çokkültürlülüğün demokratik bir sistemle uyumlu ve bağdaşır bir co-existence sürdürmesi sayısal bir çoğunluk yerine dinsel, etnik, cinsel gruplara eşitlikçi bir demokratik temsil esasının tanınmasına bağlıdır. İnsan hakları yaşayan bir realite olacaksa, işkence ve keyfi yönetim olmayacaksa, yeni bir yurttaşlık anlayışı gereklidir. Çağdaş tüm toplumlar gibi Türk toplumu da tercihini yapmalıdır. Bu tercih her şeyden öcen belli ve tek bir

görüşüm adil olduğunu ileri sürse de onu mutlaklaştırmaktan geçer. Demokrasiyi kaybetmek istemiyorsak, Kant'ın deyimi ile belirli bir gerginliğe, barışçı bir mücadeleye katlanmalıyız, ancak bu gerginliklerin nedenlerini de anlamalıyız. Ancak bu konuda çok dikkatli olmalıyız: önümüzde İran, Sri Lanka, Hindistan, Ruanda, Filistin'de Hamas, İsraeil'de Likud gibi sayısız olumsuz örnekler, yeniden “*kabile*” temeline oturtulan toplumsal düzenler vardır.

İnsan haklarına saygılı, çokkültürlü bir toplum haline gelmeyi ulusal amaç olarak benimseyemediğimiz takdirde kaçınılmaz sonuç bölünmedir. Ancak şurası unutulmamalıdır ki bölünme, ulusal özlemlerin gelişip yoğunlaşmasıyla nokatlanmakla kalmaz, aynı zamanda yeni milliyetçilikleriv e yeni gerçeklikleri de doğurur.

Türkiye'nin içinde bulunduğu derin çalkantıları bir çözüme kavuşturmak için Mustafa Kemal'in dine dayalı Ümmet kavramına geçmek için geliştirdiği milliyetçilik ilkesini devrimcilik ilkesinin yardımı ile yeniden değerlendirmelidir. Bunu başarabildiğimiz takdirde 21. yüzyılda değişik kimliklere yer veren, özgürlükçü ve eşitlikçi ir demokrasiye doğru yol alabileceğiz. Aksi takdirde dar, etnik, dinsel tartışmaların ağından kurtulamayan, insan yaşamının, düşünce özgürlüğünün yer almadığı iktidar peşinden koşmaktan başka amacı olmayan şekli bir siyasal düzeninin esiri kalmaya mahkumuz.